

CZY MILCZENIE POMAGA ZROZUMIEĆ WIĘCEJ?

Poziom nauczania: uczniowie klas IV-VI szkoły podstawowej.

Cele katechetyczne – wymagania ogólne

- analiza i interpretacja treści zawartych w orędziu papieża Benedykta XVI na 46. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu;
- rozwijanie zainteresowania różnymi formami komunikacji i twórczego dialogu, czyli dobrej komunikacji interpersonalnej;
- promowanie Dni Środków Społecznego Przekazu;
- odkrywanie i wartościowanie portali społecznościowych w środkach masowego przekazu.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Wiedza

- na podstawie *Słownika języka polskiego* uczeń definiuje termin „środki masowego przekazu”;
- na podstawie treści zawartych w orędziu papieża Benedykta XVI i doświadczenia uczeń opowiada o zaletach i wadach środków społecznego przekazu;
- po katechezie uczeń charakteryzuje milczenie jako integralną część komunikacji;
- uczeń stwierdza, że autentyczny dialog jest możliwy, gdy następuje równowaga między milczeniem i słowem.

Umiejętności

- po katechezie uczeń charakteryzuje słowo i milczenie jako środki komunikacji;
- uczeń deklaruje chęć i pragnienie ewangelizacji we współczesnym świecie poprzez milczenie i słowo.

Formy organizacji zajęć: zbiorowa, grupowa, indywidualna.

Metody dydaktyczne: rozmowa kierowana, PMI, gwiazda, praca z tekstem, zdania niedokończone.

Środki dydaktyczne: definicja na temat środków społecznego przekazu – załącznik 1; tekst orędzia papieża Benedykta XVI na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2012 r. – załącznik 2; formularz do pracy grupowej oparty na trzech fazach pracy: PMI – załącznik 3; schemat gwiazdy – załącznik 4.

Schemat zajęć

I. Wprowadzenie

1. Modlitwa na rozpoczęcie lekcji: *Papież Benedykt XVI docenia znaczenie milczenia i słowa w dziele ewangelizacji, a także cichą, wierną, ufną modlitwę Maryi, której milczenie i „słuchanie sprawiają, że owocuje Słowo”.* Dlatego powierzmy Jej całe dzieło ewangelizacji, jakiego Kościół dokonuje poprzez środki społecznego przekazu. Niech zawsze Boże milczenie prowadzi każdego człowieka do słów bogatych w treść, abyśmy lepiej poznali samych siebie, z większą jasnością zrozumieli to, co chcemy powiedzieć innym, albo to, czego oczekujemy od drugiego człowieka. Niech pomoże nam w tym orędzie Benedykta XVI na tegoroczne Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu 2012.

2. Katecheta prosi uczniów o sformułowanie własnymi słowami definicji mass mediów. Następnie wyznaczony uczeń czyta definicję ze słownika. Patrz załącznik 1.

3. Wprowadzamy uczniów w temat lekcji: Bóg jest najlepszym przewodnikiem człowieka i zachęca do mądrego korzystania z portali społecznościowych, różnych źródeł informacji, pochodzących ze środków masowego przekazu: telewizji, radia, prasy, internetu itp. Bardzo ważne jest korzystanie z różnych mediów w celu zdobycia informacji lub nawiązania kontaktów interpersonalnych z ludźmi na całym świecie. Ważną rolę w zdobywaniu informacji stanowią obecnie mass media. Pozyskiwanie informacji jest cenne, ale nie możemy lekceważyć zagrożeń, które wraz z pozytywami mogą „wkraść się do naszych myśli” i zagłuszyć głos Boga. Prowadzący zajęcia prosi uczestników o zastanowienie się nad zaletami, wadami i tym, co jest interesujące w korzystaniu z portali społecznościowych i różnych środków społecznego przekazu.

4. Katecheta prowadzi z uczniami rozmowę:

- Jak dobrze i bezpiecznie korzystać z portali społecznościowych i ze środków społecznego przekazu?
- W jaki sposób mądrze otworzyć się na Boże milczenie, aby dojść do słów bogatych w treść?
- W jaki sposób wykorzystać milczenie i słowo, aby pomóc człowiekowi w autentycznym dialogu?

II. Świadectwo nauczania Kościoła

1. Wprowadzenie w temat: Papież Benedykt XVI w swoim orędziu na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu przypomina, że milczenie i słowo są wzorem komunikacji interpersonalnej oraz drogą nowej ewangelizacji. Pokazuje współczesnemu człowiekowi, że równoważne relacje między milczeniem i słowem są „złotym środkiem”, receptą na udany autentyczny dialog. Kiedy natomiast „słowo i milczenie nawzajem się wykluczają, komunikacja ulega pogorszeniu, bo albo wprawia w stan pewnego oszołomienia, albo — przeciwnie — wywołuje chłód; kiedy natomiast milczenie i słowo wzajemnie się dopełniają, komunikacja nabiera wartości i znaczenia”.

Aktywizacja I

1. Pracujemy zespołowo metodą PMI (plusy – minusy – interesujące). Praca przebiega w trzech etapach.

2. Prowadzący wyjaśnia uczniom, że metodę PMI stosujemy wówczas, gdy chcemy rozwijać umiejętność prezentowania i analizowania różnych opinii, doświadczeń i poglądów oraz w praktyce, gdy dążymy do dobrej komunikacji interpersonalnej, która prowadzi do równowagi między milczeniem i słowem. PMI pomaga skupić się na słuchaniu i twórczym dialogu.

3. Pracujemy w grupach 5-osobowych. Każda grupa otrzymuje tekst orędzia papieskiego na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2012 – załącznik 2 oraz formularz-tabelkę składającą się z trzech kolumn; plusy, minusy i to, co jest interesujące w środkach społecznego przekazu – załącznik 3. Zadaniem każdego zespołu jest uważne zapoznanie się z papieskim orędziem i wypełnienie formularza PMI.

I etap „plus” – zalety środków społecznego przekazu oraz zalety autentycznego dialogu, np. na portalach społecznościowych.

II etap „minus” – słabe strony środków społecznego przekazu oraz portali społecznościowych, ich niedostatki i wady.

III etap „interesujące” – środki społecznego przekazu są interesujące i twórcze, bo...

4. W dalszej części katechezy każdy zespół prezentuje efekty pracy na forum klasy i zawiesza wypełnione formularze na gazetce szkolnej.

Przykład pracy zespołowej:

Jakie są zalety środków społecznego przekazu?	Jakie są wady środków społecznego przekazu?	Środki społecznego przekazu są interesujące i twórcze, bo...
<ul style="list-style-type: none">▪ dobre źródło informacji pochodzące z różnych stron świata,▪ szybki przepływ informacji,▪ wymiana opinii i doświadczeń,▪ możliwość komunikacji interpersonalnych,▪ dzieło ewangelizacji, głoszenie słowa Bożego w nowy twórczy sposób, np. witryny, strony katolickie,▪ nieustanne	<ul style="list-style-type: none">▪ za dużo informacji sensacyjnych,▪ można się uzależnić od środków społecznego przekazu,▪ fałszywe informacje, które niszczą życie innych ludzi,▪ zagłuszanie prawdy,▪ natarczywość reklam, wirusy.▪▪▪▪▪▪	<ul style="list-style-type: none">▪ prezentują ciekawostki ze świata kultury, sportu, muzyki itp.,▪ to szybkie źródło informacji,▪ przekazują informacje z życia Kościoła, np. <i>Anioł Pański</i>,▪ można prowadzić dialog z ludźmi z całego świata, istnieją portale społecznościowe,▪ prezentują filmy, świadectwa chrześcijańskie,▪ można stawiać sobie i innym ważne pytania,

<p>poszukiwanie prawd małych i wielkich, dających życiu sens i nadzieję.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ▪ ▪ 		<p>np. o ostateczną egzystencję człowieka,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ można poznawać świat nauki, zdobywać wszechstronną wiedzę. ▪ ▪ ▪ ▪
--	--	---

Rozmowa kierowana:

- W jaki sposób mądrze korzystać z portali społecznościowych i z różnych środków społecznego przekazu?
- W czym pomaga nam orędzie papieża Benedykta XVI na temat zbliżającego się Światowego Dnia Środków Społecznego Przekazu 2012?

Puenta

- Bóg jest mądrością i najlepszym przewodnikiem, który nie zabrania człowiekowi korzystać z tego, co nowoczesne i twórcze, tylko mądrze towarzyszy, ochrania i ostrzega przed niebezpieczeństwami. Dlatego „należy uważnie zainteresować się różnymi formami witryn, aplikacji i sieci społecznościowych, które mogą pomóc współczesnemu człowiekowi w znalezieniu czasu na refleksję i autentyczne pytania, a także momentów milczenia, okazji do modlitwy, medytacji lub dzielenia się słowem Bożym. Zwięzłe zdania, często nie dłuższe niż werset biblijny, pozwalają wyrazić głębokie myśli, jeśli rozmówcy nie zaniedbują rozwoju swego życia wewnętrznego.” (Benedykt XVI).
- „Słowo i milczenie. Nauczyć się komunikowania znaczy zdobyć umiejętność słuchania, kontemplacji, a nie tylko mówienia. Jest to szczególnie ważne dla tych, którzy pracują na polu ewangelizacji: zarówno milczenie, jak i słowo są istotnymi i nieodłącznymi elementami działań podejmowanych przez Kościół w dziedzinie środków przekazu, by na nowo głosić Chrystusa we współczesnym świecie.” (Benedykt XVI).
- W milczeniu krzyża przemawia wielkość miłości Boga, przeżywanej aż do największego daru. Po śmierci Chrystusa ziemia trwa w milczeniu i w Wielką Sobotę, kiedy „Król zasnął, a Bóg w ludzkim ciele wzbudził tych, którzy spali od wieków”, rozbrzmiewa głos Boga pełen miłości dla rodzaju ludzkiego.

Aktywizacja II

1. Uczniowie opierając się na przykładach z tabelki, mają wymyślić trzy różne zakończenia zadania: *Środki społecznego przekazu są potrzebne człowiekowi, bo...*

2. Rozmowa kierowana:

- Czym różni się rzetelna informacja od wiadomości, które stają się „śmieciakiem” zwiększającym tylko oglądalność w środkach społecznego przekazu?
- Jaką rolę pełni milczenie w życiu każdego człowieka?
- Czy znacie w środkach społecznego przekazu takie źródło informacji, które potrafi ugasić pragnienie człowieka i wzmocnić go w drodze do nowej ewangelizacji oraz jest receptą na autentyczny dialog interpersonalny?

Puenta

- Rzetelna informacja oparta jest na prawdziwych faktach, które nie zaśmiejają ludzkiego serca, tylko pozwalają zdobyć wszechstronną wiedzę.
- „Bóg mówi do człowieka także w milczeniu, to także człowiek odkrywa w milczeniu możliwość rozmawiania z Bogiem i o Bogu. „Potrzebujemy milczenia, które staje się kontemplacją pozwalającą nam wejść w milczenie Boga i w ten sposób dotrzeć tam, gdzie rodzi się Słowo, Słowo odkupieńcze” (Homilia podczas Mszy św. na zakończenie sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej, 6 października 2006).
- Jedynie Bóg i Jego bezgraniczna miłość mogą ugasić pragnienie człowieka. „Milcząca kontemplacja [Boga] pozwala nam zanurzyć się w źródle Miłości, które nas prowadzi ku naszemu bliźniemu, by odczuć jego ból i dać mu światło Chrystusa, Jego przesłanie życia, Jego dar całkowitej miłości, która zbawia” (Benedykt XVI).
- Zjednoczenie i postęp we współżyciu ludzkim są najważniejszym założeniem i celem społecznego przekazu i środków przez niego stosowanych, takich jak prasa, kino, radio i telewizja. Ciągłe udoskonalanie wspomnianych środków technicznych oraz ich powszechna dostępność sprawiają, że środki społecznego przekazu wywierają coraz większy wpływ na życie i sposób myślenia ludzi.
- Kościół widzi w środkach społecznego przekazu „dar Boży”, ponieważ zgodnie z opatrnościowymi zamiarami Boga doprowadzają do braterskiej przyjaźni między ludźmi, którzy w ten sposób łatwiej odpowiadają Jego zbawczej woli.

Notatka do zeszytu (do wklejenia)

„Milczenie jest integralną częścią komunikacji i nie istnieją bez niego słowa bogate w treść. W ciszy słyszymy i poznajemy lepiej samych siebie, rodzi się i pogłębia myśl, wyraźniej rozumiemy to, co chcemy powiedzieć, albo to, czego oczekujemy od innego człowieka, dokonujemy wyboru, jak się wyrazić. Milkąc, pozwalamy drugiej osobie mówić, wyrazić siebie, a sobie samym na to, byśmy nie przywiązywali się bez odpowiedniej konfrontacji wyłącznie do własnych słów czy idei. W ten sposób tworzy się przestrzeń, w której dzięki słuchaniu się nawzajem możliwe jest nawiązanie pełniejszej relacji międzyludzkiej”(Benedykt XVI).

Praca domowa

1. Odpowiedz pisemnie na pytanie: Które środki masowego przekazu uważam za najbardziej korzystne dla współczesnego człowieka i dlaczego?

2. Zadaniem każdego ucznia jest zastanowienie się nad pytaniami zawartymi w schemacie gwiazdy – załącznik 4, następnie wpisanie odpowiedzi na pytania w każdym ramieniu gwiazdy na podstawie informacji zawartych w orędziu papieża Benedykta XVI, związanym ze Światowym Dniem Środków Społecznego Przekazu 2012.

Załącznik 1

Środki masowego przekazu – to środki techniczne, za pomocą których dokonuje się przekazywania informacji na masową skalę, np. telewizja, radio, prasa, mass media (*Słownik języka polskiego*, red. nauk. prof. Bogusław Dunaj, red. Stanisława Żaboklicka, Wydawnictwo Wilga 2003, s. 592).

Załącznik 2

Milczenie i słowo drogą ewangelizacji

Orędzie na 46. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2012 r.

Drodzy Bracia i Siostry!

W związku ze zbliżającym się Światowym Dniem Środków Społecznego Przekazu 2012 r. pragnę podzielić się z wami paroma refleksjami dotyczącymi pewnego aspektu procesu komunikacji międzyludzkiej, o którym — choć jest bardzo ważny — niekiedy się zapomina, lecz dzisiaj w szczególny sposób trzeba go przypomnieć. Jest nim związek między milczeniem i słowem: dwoma momentami komunikacji, które powinny być w równowadze, następować po sobie i się dopełniać, by budować autentyczny dialog i głęboką bliskość między ludźmi. Kiedy słowo i milczenie nawzajem się wykluczają, komunikacja ulega pogorszeniu, bo albo wprawia w stan pewnego oszołomienia, albo — przeciwnie — wywołuje chłód; kiedy natomiast milczenie i słowo wzajemnie się dopełniają, komunikacja nabiera wartości i znaczenia.

Milczenie jest integralną częścią komunikacji i nie istnieje bez niego słowa bogate w treść. W ciszy słyszymy i poznajemy lepiej samych siebie, rodzi się i pogłębia myśl, wyraźniej rozumiemy to, co chcemy powiedzieć, albo to, czego oczekujemy od innego człowieka, dokonujemy wyboru, jak się wyrazić. Milknąc, pozwalamy drugiej osobie mówić, wyrazić siebie, a sobie samym na to, byśmy nie przywiązywali się bez odpowiedniej konfrontacji wyłącznie do własnych słów czy idei. W ten sposób tworzy się przestrzeń, w której dzięki słuchaniu się nawzajem możliwe jest nawiązanie pełniejszej relacji międzyludzkiej. W milczeniu na przykład zauważa się najbardziej autentyczne momenty komunikacji między osobami, które się kochają: gest, wyraz twarzy, ciało są znakami, które objawiają osobę. W milczeniu wyraża się radość, zmartwienia, cierpienie, które właśnie w nim znajdują

szczególnie intensywną formę wyrazu. Tak więc z milczenia rodzi się komunikacja bardziej złożona, wymagająca wrażliwości i umiejętności słuchania, która jest wskaźnikiem głębi i charakteru więzi. Tam, gdzie jest dużo komunikatów i informacji, milczenie staje się niezbędne, by rozróżnić to, co ważne, od tego, co zbędne lub marginalne. Głęboka refleksja pomaga nam odkryć, że istnieje związek między wydarzeniami, które na pierwszy rzut oka nie wydają się powiązane, a także ocenić, przeanalizować wiadomości, a dzięki temu można dzielić się opiniami przemyślanymi i wyważonymi i tworzyć autentyczną, wspólną wiedzę. Z tego względu konieczne jest tworzenie odpowiedniego środowiska, swoistego „ekosystemu”, w którym panowałaby równowaga między milczeniem, słowem, obrazami i dźwiękami.

Obecnie spora część dynamiki komunikacji ukierunkowana jest przez pytania, na które szuka się odpowiedzi. Wyszukiwarki i sieci społecznościowe są punktem, w którym rozpoczyna komunikację wiele osób szukających porad, sugestii, informacji, odpowiedzi. W naszych czasach internet jest coraz bardziej zdominowany przez pytania i odpowiedzi. Więcej, współczesny człowiek jest często bombardowany odpowiedziami na pytania, których nigdy sobie nie zadawał, albo potrzebami, których nie odczuwa. Milczenie jest cenne, gdyż sprzyja dokonaniu niezbędnego rozróżnienia licznych bodźców i licznych odpowiedzi, które otrzymujemy, właśnie po to, aby wyodrębnić pytania naprawdę ważne i na nich się skupić. W złożonym i zróżnicowanym świecie komunikacji okazuje się jednak, że wiele osób poświęca uwagę ostatecznym pytaniom ludzkiej egzystencji: kim jestem? co mogę wiedzieć? co powinienem czynić? na co mogę mieć nadzieję? Ważne jest, by osoby, które formułują te pytania, były akceptowane, bo otwiera to możliwość głębokiego dialogu, tworzonego ze słów, wymiany myśli, ale również zachęty do refleksji i milczenia, które czasami może być bardziej wymowne niż pochopna odpowiedź i pozwala temu, kto zadaje sobie pytania, zagłębić się w siebie i otworzyć się na odpowiedź, którą Bóg wypisał w sercu człowieka.

Ten nieustanny strumień pytań wyraża w gruncie rzeczy niepokój istoty ludzkiej, która nieustannie poszukuje prawd, małych i wielkich, dających życiu sens i nadzieję. Człowieka nie może zadowolić zwykła wymiana w duchu tolerancji sceptycznych opinii i doświadczeń życiowych: wszyscy poszukujemy prawdy i podzielamy to głębokie pragnienie, szczególnie w naszych czasach, w których „osoby, kiedy wymieniają informacje, mówią też o sobie, dzielą się swoją wizją świata, swoimi nadziejami, swoimi ideałami” (Orędzie na Dzień Środków Społecznego Przekazu 2011 r.).

Należy uważnie zainteresować się różnymi formami witryn, aplikacji i sieci społecznościowych, które mogą pomóc współczesnemu człowiekowi w znalezieniu czasu na refleksję i autentyczne pytania, a także momentów milczenia, okazji do modlitwy, medytacji lub dzielenia się słowem Bożym. Zwięzłe zdania, często nie dłuższe niż werset biblijny, pozwalają wyrazić głębokie myśli, jeśli rozmówcy nie zaniedbują rozwoju swego życia wewnętrznego. Nic dziwnego, że w różnych tradycjach religijnych samotność i milczenie są

uprzywilejowanymi przestrzeniami, które pomagają ludziom w odnalezieniu samych siebie i tej Prawdy, która nadaje sens wszystkim rzeczom. W objawieniu biblijnym Bóg przemawia także bez słów: „Jak pokazuje krzyż Chrystusa, Bóg przemawia również milczeniem. Milczenie Boga, doświadczenie oddalenia Wszechmogącego i Ojca stanowi decydujący etap ziemskiej drogi Syna Bożego, wcielonego Słowa. (...) Milczenie Boga jest przedłużeniem Jego poprzednich słów. W tych mrocznych chwilach przemawia On w misterium swego milczenia” (Posynodalna adhortacja apostolska *Verbum Domini*, 30 września 2010 r., 21). W milczeniu krzyża przemawia wymownie miłość Boga, przeżywana aż po największy dar. Po śmierci Chrystusa ziemia pogrąży się w milczeniu, a w Wielką Sobotę, kiedy „Król zasnął, a Bóg w ludzkim ciele wzbudził tych, którzy spali od wieków” (por. Oficjum czytań Wielkiej Soboty), rozlega się na nowo głos Boga, przepętniony miłością do rodzaju ludzkiego.

Jeśli Bóg mówi do człowieka nawet w ciszy, człowiek także odkrywa w milczeniu możliwość rozmawiania z Bogiem i o Bogu. „Potrzebujemy milczenia, które staje się kontemplacją, pozwalającą nam wejść w milczenie Boga i w ten sposób dotrzeć tam, gdzie rodzi się Słowo, Słowo odkupieńcze” (Homilia podczas Mszy św. odprawianej z członkami Międzynarodowej Komisji Teologicznej, 6 października 2006 r.). Kiedy mówimy o wielkości Boga, nasz język zawsze okazuje się nieodpowiedni, toteż ustępuje miejsca milczącej kontemplacji. Z tej kontemplacji rodzi się z całą swoją wewnętrzną mocą pilna potrzeba misji, przemożna potrzeba „oznajmiania tego, cośmy ujrzeli i usłyszeli”, aby wszyscy byli we wspólnocie z Bogiem (por. 1 J 1, 3). Milcząca kontemplacja pozwala nam zanurzyć się w źródle Miłości, które nas prowadzi ku naszemu bliźniemu, by odczuć jego ból i dać mu światło Chrystusa, Jego przesłanie życia, Jego dar całkowitej miłości, która zbawia.

W milczącej kontemplacji z większą mocą staje się obecne odwieczne Słowo, przez które został stworzony cały świat, i uświadamiamy sobie ów plan zbawienia, który Bóg realizuje przez słowa i gesty w całej historii ludzkości. Jak przypomina Sobór Watykański II, Boże objawienie urzeczywistnia się „przez czyny i słowa wewnętrznie ze sobą połączone, tak że czyny dokonane przez Boga w dziejach zbawienia ujawniają i potwierdzają doktrynę i sprawy wyrażone w słowach, słowa zaś obwieszczają czyny i rozświetlają zawartą w nich tajemnicę” (*Dei verbum*, 2). Ten plan zbawienia osiąga swój szczyt w osobie Jezusa z Nazaretu, który jest pośrednikiem i pełnią całego Objawienia. Dzięki Niemu poznaliśmy prawdziwe oblicze Boga Ojca, a przez swój krzyż i zmartwychwstanie przeprowadził nas z niewoli grzechu i śmierci do wolności dzieci Bożych. Podstawowe pytanie o sens życia człowieka znajduje w tajemnicy Chrystusa odpowiedź, która może napełnić pokojem niespokojne ludzkie serce. Z tej tajemnicy rodzi się misja Kościoła i ta właśnie tajemnica pobudza chrześcijan, by głosili nadzieję i zbawienie, by świadczyli o miłości, która umacnia ludzką godność oraz buduje sprawiedliwość i pokój.

Słowo i milczenie. Nauczyć się komunikowania znaczy zdobyć umiejętność słuchania, kontemplacji, a nie tylko mówienia. Jest to szczególnie ważne dla tych, którzy pracują na

polu ewangelizacji: zarówno milczenie, jak i słowo są istotnymi i nieodłącznymi elementami działań podejmowanych przez Kościół w dziedzinie środków przekazu, by na nowo głosić Chrystusa we współczesnym świecie. Maryi, której milczenie „pozwala słuchać Słowa i sprawia, że ono owocuje” (Modlitwa podczas spotkania z młodzieżą włoską w Loreto, 1-2 września 2007 r.), zawierzam całe dzieło ewangelizacji, prowadzone przez Kościół za pośrednictwem środków społecznego przekazu.

Watykan, 24 stycznia 2012 r., święto św. Franciszka Salezego
BENEDICTUS PP XVI

© Copyright 2012 Libreria Editrice Vaticana; Źródło: www.vatican.va.

Załącznik 3

Formularz PMI

Jakie są zalety środków społecznego przekazu?	Jakie są wady środków społecznego przekazu?	Środki społecznego przekazu są interesujące i twórcze, bo...
2.	16.	27.
3.	17.	28.
4.	18.	29.
5.	19.	30.
6.	20.	31.
7.	21.	32.
8.	22.	33.
9.	23.	34.
10.	24.	35.
11.	25.	36.
12.	26.	37.
13.		38.
14.		39.
15.		

Załącznik 4 (patrz następna strona)

Schemat gwiazdy

(Oprac. Julita Nagel – Warszawa)

© Edycja Świętego Pawła